

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗ ΦΥΣΗ, ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ – ΑΓΡΟΤΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ - ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Φ.¹, και ΚΕΧΡΗ Μ.¹

¹ 9^ο Γυμνάσιο Καλαμαριάς, Ανατολική Διεύθυνση Ν.Θεσσαλονίκης
e-mail: fdiamant@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με το περιβαλλοντικό πρόγραμμα «**Δραστηριότητες στη φύση**», του 9^ο Γυμνάσιο Καλαμαριάς, έγινε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης – εγρήγορσης των μαθητών σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος με έναν διαφορετικό τρόπο. Οι μαθητές γνώρισαν τον πλούτο και την ποικιλία των ελληνικών οικοσυστημάτων μέσα από εναλλακτικές δραστηριότητες και εμπειρίες κοντά στη φύση. Τους δόθηκε η δυνατότητα να γνωρίσουν τρόπους να ξεφεύγουν από την καθημερινότητα, πως να απαλλαγούν έστω και για λίγο από το περιβάλλον της πόλης και να αναπτύξουν αισθήματα συντροφικότητας και αλληλεγγύης. Οι εκπαιδευτικοί στόχοι που τέθηκαν κατά τον σχεδιασμό του προγράμματος ήταν γνωστικοί, συναισθηματικοί και ψυχοκινητικοί. Οι εκπαιδευτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν είχαν παιδοκεντρικό χαρακτήρα. Ενδεικτικά αναφέρουμε : έρευνα με τη μέθοδο project, μελέτη περίπτωσης, παιχνίδια ρόλων, κτλ. Οι δραστηριότητες του προγράμματος προσπαθήσαμε να ανταποκρίνονται στις τρεις όψεις της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και πολλές δράσεις – παρεμβάσεις έγιναν στα πλαίσια του προγράμματος, στις οποίες τα παιδιά συμμετείχαν με μεγάλο ενθουσιασμό. Η αξιολόγηση του προγράμματος έγινε σύμφωνα με το μοντέλο Kirkpatrick και εξήχθησαν σημαντικά συμπεράσματα, τα οποία είχαν αποδέκτες όχι μόνο τη σχολική κοινότητα, αλλά και την ευρύτερη τοπική κοινότητα.

DIAMANTOPOULOU F., and KEXRI M.

e-mail: fdiamant@sch.gr

ABSTRACT

Through the environmental project of the 9th Gymnasium of Kalamaria titled “Activities in nature”, an effort was made to sensitize students and also focus their concern on environmental protection for sustainable future with a different way. Students familiarized with the wealth and variety of green ecosystems through alternative activities and experiences close to nature. They were able to discover ways to escape from everyday life, to leave the city’s environment behind them and also to cultivate feelings of companionship and solidarity. The educational aims set during the projects planning were cognitive, emotional and psychokinetic. The educational methods were focused on children. Indicatively: projects, case study, role play, etc. We tried that each activity would meet all three aspects of the environmental education. In every intervention during the project all students took part with enthusiasm. The project’s evaluation (according Kirkpatrick’s model) had interesting conclusions that were presented not only to the school community but also to the local community.

Λέξεις κλειδιά: εναλλακτικός τουρισμός, οικολογικός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, αγροτουριστικός τουρισμός, βιολογική καλλιέργεια, extreme sport.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς παρά τη μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας και αποτελεί ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού-εναλλακτικού τουρισμού.

Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης περιηγητής έχει την ευκαιρία:

- να περιπλανηθεί στα αισθητικά δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς και σε λίμνες να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και τους υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, «δέλτα» ποταμών, λίμνες, έλη, κ.α.)
- να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο να επισκεφθεί τα μοναδικά θαλάσσια πάρκα
- να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme sport (κανόε-καγιάκ, rafting, monoraft, hydrospeed, canyonig, ποδήλατο βουνού κ.α.), που τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα
- να διαμείνει σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτισμική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής.

Παράλληλα, κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Το βασικό κριτήριο επιλογής λοιπόν για μας ήταν η επιθυμία μας να γνωρίσουν οι μαθητές μας για αυτά τα είδη τουρισμού (εναλλακτικού – οικολογικού – αθλητικού) και μέσα από δραστηριότητες και εμπειρίες κοντά στη φύση να καλλιεργήσουν αισθήματα συντροφικότητας και αλληλεγγύης με απώτερο στόχο την ευαισθητοποίηση τους σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος για αειφόρο ανάπτυξη.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι που τέθηκαν κατά τον σχεδιασμό του προγράμματος ήταν γνωστικοί, συναισθηματικοί, ψυχοκινητικοί. Αναλυτικότερα, οι στόχοι του προγράμματος ήταν:

- Γνωριμία με τα οικοσυστήματα κοντινών περιοχών με την περιοχή που ζουν οι μαθητές (δάση, ποταμοί, παράκτια οικοσυστήματα)
- Αξιοποίηση του περιβάλλοντος μέσα από τον εναλλακτικό τουρισμό
- Να αγαπήσουν και να μάθουν να σέβονται το περιβάλλον που ζουν με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη
- Να νοιώσουν τη χαρά της φύσης μέσα από τις δραστηριότητες
- Η συμμετοχή και η άσκηση σε αθλητικές δραστηριότητες κοντά στη φύση θα επιδράσει θετικά στην ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών
- Η ενθάρρυνση της αλλαγής των στάσεων και των αξιών με σκοπό την αποδοχή τρόπων ζωής που οδηγούν στη διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος.
- Η ανάπτυξη της επίγνωσης πως υπάρχει ανάγκη για ατομική υπευθυνότητα στη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος (Γεωργόπουλος, 1998).
- Οι γνώσεις και η ποικιλία εμπειριών ώστε να κατανοήσουν το περιβάλλον και τα προβλήματα που συνδέονται με αυτό. (The Belgrade Charter 1975).
- Η ανάπτυξη συλλογικών δραστηριοτήτων και συνεργασίας.

- Η ανάπτυξη της φαντασίας.
- Η σύνδεση του σχολείου με τον έξω κόσμο, το άνοιγμα του σχολείου στη ζωή και η ισχυροποίηση της αλληλεπίδρασης σχολείου και κοινότητας (Γεωργόπουλος, 1998).
- Ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων μέσω πειραματικών και βιωματικών μεθόδων, μέσω των αλληλεπιδράσεων στις συναντήσεις (Χρυσάφιδης, 1994).
- Να μάθουν τα παιδιά να διεκδικούν και να αγωνίζονται για το περιβάλλον, το περιβάλλον που τους ανήκει.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος προσπαθήσαμε να είναι παιδοκεντρική, γιατί μόνο αν είναι παιδοκεντρική ανταποκρίνεται στις δομές των ψυχοπνευματικών λειτουργιών του παιδιού, είναι σύμφωνη με τους νόμους της εξέλιξής του και έχει αποτέλεσμα (Stocker, 1970).

Έτσι σταδιακά ακολουθήθηκαν οι παρακάτω μέθοδοι:

- **Έρευνα με τη μέθοδο project** : Η μέθοδος project είναι μια ανοιχτή διαδικασία μάθησης. Τα όρια και οι δυνατότητές της δεν είναι αυστηρά καθορισμένα και εξελίσσεται ανάλογα με την εκάστοτε κατάσταση και τα ενδιαφέροντα των εμπλεκομένων. Συμμετέχουν στην διδασκαλία εξίσου εκπαιδευτικοί και παιδιά σχεδιάζοντας, διαμορφώνοντας και υλοποιώντας την (Frey, 1986). Το project ενθαρρύνει τα παιδιά να εφαρμόσουν τις δεξιότητές τους με ανεπίσημες, ανοιχτές δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό τη βελτίωση της κατανόησής τους για τον κόσμο που ζουν (Katz et al, 1998).
- **Έρευνα μέσω υποβολής ερωτήσεων από τα παιδιά** : Αυτή η μέθοδος σκοπεύει στο να εξάψει την περιέργεια των παιδιών, να καλλιεργήσει τη φαντασία τους, να αυξήσει την ικανότητά τους να εκφράζουν ιδέες. Επίσης τους οδηγεί στη συλλογή πληροφοριών, στην έρευνα και στην ανακάλυψη νέων δεδομένων. (Unesco No 8, 1983).
- **Ανάλυση και μελέτη μιας χαρακτηριστικής περίπτωσης** : Σ αυτό το σημείο η ομάδα χωρίζεται σε μικρότερες ομάδες και συζητά για ένα συγκεκριμένο θέμα. Στη συνέχεια κάθε μέλος της επιχειρηματολογεί και προτείνει κάποιο είδος δράσης. Η κάθε ομάδα καταλήγει σε μια κοινά αποδεκτή άποψη. Στο τέλος οι απόψεις κάθε ομάδας παρουσιάζονται στην τάξη και επακολουθεί συζήτηση με στόχο τη σύνθεση των απόψεων που παρουσιάστηκαν. Μέσα από την ανάλυση και μελέτη χαρακτηριστικών περιπτώσεων, επισημαίνονται οι αξίες, απόψεις, στάσεις, και συμπεριφορές. Αναδεικνύονται επίσης οι συγκρούσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Η μέθοδος αυτή οδηγεί σε συγκρίσεις, ιεραρχεί τις προτεραιότητες και ωθεί στη συμμετοχή όλων στη λήψη των αποφάσεων. Καλλιεργεί θετική στάση απέναντι στη συλλογική εργασία, ανοχή απέναντι σε άλλες απόψεις και ανάπτυξη διαλόγου μεταξύ των απόψεων. Τέλος καλλιεργεί θετική στάση απέναντι στην ανάληψη δράσης για την εφαρμογή των ειλημμένων αποφάσεων (Unesco No 8, 1983).
- **Ανακαλυπτική – πειραματική – καθοδηγητική διδασκαλία** : Σ αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών, οι οποίοι παίζουν το ρόλο του εμπνευστή-συντονιστή και όχι του παντογνώστη, μαθαίνουν αποκτώντας εμπειρίες, βιώνοντας καταστάσεις, παρατηρώντας, μετρώντας, αναζητώντας και δημιουργώντας (Αθανασάκης, 1996).
- **Ερευνητική μεθοδολογία** : Αυτή η διαδικασία μαθαίνει το παιδί «πώς να μαθαίνει», το ικανοποιεί εσωτερικά, αυξάνει την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμησή του, αποκαλύπτει κλίσεις και ταλέντα και καλλιεργεί τη διαλεκτική και κριτική του σκέψη. Η όλη θεώρηση της συμμετοχικής, διερευνητικής αυτής μαθησιακής διαδικασίας, βοηθά στο άνοιγμα προς την κριτική, στοχαστική, διαλεκτική σκέψη και προχωρεί πέρα από την απλή κατανόηση, στην ανάλυση, τη σύνθεση, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των εννοιών. Προσπαθεί να βρει λύσεις σε καθημερινά κοινωνικά προβλήματα, μέσα από μια διάθεση αναζήτησης, αμφισβήτησης, και έρευνας, η οποία δικαιώνει τον πολυσύνθετο και πολυδιάστατο χαρακτήρα της μάθησης. (Αθανασάκης, 1996)

- **Παιχνίδια ρόλων – θεατρικό παιχνίδι:** Με τα παιχνίδια ρόλων επιδιώκουμε την αναπαράσταση μιας κατάστασης, έτσι ώστε να αναδυθούν οι συγκρούσεις, να εκφραστούν οι διαφορετικές αντιλήψεις και να αναζητηθούν οι λύσεις, με ταυτόχρονη έκφραση μιας ποικιλίας συναισθημάτων. Η επιλογή του θέματος πρέπει να γίνει έχοντας υπόψη ότι αυτό πρέπει να παρουσιάζει αμφισβητήσιμες και αντιφατικές καταστάσεις κατά τις οποίες η σύγκρουση μπορεί να λυθεί μόνο με συζήτηση των ενδιαφερομένων μερών. Η συζήτηση αυτή θα πρέπει να καταδείξει τις αντιλήψεις και τις ανάγκες των διαφορετικών ομάδων που εμπλέκονται, έτσι ώστε οι υπόλοιποι να συνειδητοποιήσουν το πρόβλημα και να προσπαθήσουν να βρουν μια λύση (Τρικαλίτη, 1999).

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Σύμφωνα με τον Sterling, (Sterling et al 1992, Unesco No 17 1985) η σύνδεση περιβάλλοντος και εκπαίδευσης γίνεται με τρεις διαφορετικούς τρόπους, τις τρεις όψεις της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης : α)την εκπαίδευση δια μέσου του περιβάλλοντος, β)την εκπαίδευση για το περιβάλλον και γ)την εκπαίδευση για χάρη του περιβάλλοντος. Γι αυτό, έγινε προσπάθεια, οι δραστηριότητες του προγράμματος να καλύπτουν και τις τρεις αυτές όψεις. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι παρακάτω δραστηριότητες:

- **Ανίχνευση προϋπάρχουσας γνώσης και αντιλήψεις μαθητών :** Μέσα από συζήτηση ανιχνεύτηκαν αυτά που ήδη γνώριζαν και αισθάνονταν οι μαθητές για τον τουρισμό και τους τρόπους προσέγγισης της φύσης μέσα από μορφές τουρισμού. Εντοπίστηκαν τα ενδιαφέροντα και οι προβληματισμοί των μαθητών, καθώς επίσης και σημεία που υπάρχουν εσφαλμένες αντιλήψεις, ιδέες και αναπαραστάσεις, τα οποία χρειάζονται αναδόμηση (Τρικαλίτη, 1999).
- **Χωρισμός σε υποθέματα και ανάθεση εργασιών σε υποομάδες :** οι επιμέρους ομάδες αναζήτησαν πληροφορίες στο διαδίκτυο, τύπωσαν, διάβασαν και ανέλυσαν σχετικά άρθρα. Στο τέλος έγινε η παρουσίαση τους στην ομάδα.
- **Συναντήσεις και συζητήσεις με υπευθύνους :** προσκλήθηκαν στο σχολείο και παρουσίασαν τους τρόπους αξιοποίησης της φύσης μέσα από τον αγροτουρισμό, υπεύθυνοι αγροτουριστικών μονάδων. Οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να συζητήσουν μαζί τους και στη συνέχεια να επισκεφθούν τις μονάδες αυτές. Επίσης ο υπεύθυνος – συντονιστής εταιρείας οργάνωσης extreme spor στη φύση, επισκέφθηκε το σχολείο, παρουσίασε τους τρόπους αξιοποίησης του φυσικού πλούτου της χώρας μας, έγινε προβολή σχετικής ταινίας για γνωριμία με κάποια από αυτά τα spor.
- **Γνωριμία με αγροτουριστικές μονάδες :** οι μαθητές επισκέφθηκαν, ενημερώθηκαν και συμμετείχαν σε δραστηριότητες της αγροτουριστικής μονάδας στο Αδραμέρι Θεσσαλονίκης. Είχαν τη δυνατότητα να ενημερωθούν για την καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων, για τους τρόπους παρασκευής των και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες όπως ιπασία, ποδήλατο βουνού, κτλ.

Φωτογραφία 1 : Επίσκεψη σε αγροτουριστική μονάδα (Αδραμέρι)



- **Γνωριμία με τον αθλητικό τουρισμό :** οι μαθητές επισκέφθηκαν το Σέλι Βερμίου, γνώρισαν το άθλημα του σκι και είχαν τη δυνατότητα να συζητήσουν με επαγγελματίες για τον τρόπο με τον οποίο ο αθλητικός τουρισμός συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Επίσης είχαν τη δυνατότητα να γνωρίσουν παράκτια οικοσυστήματα και υγροτόπους της περιοχής που κατοικούν και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες σε αυτά (επίσκεψη στα δέλτα των ποταμών, σε παραλίμνια δάση και να κάνουν ιστιοπλοΐα στη θάλασσα).
- **Γνωριμία με τον εναλλακτικό τουρισμό :** οι μαθητές γνώρισαν πολλά extreme σπορ (κανό, διαπέραση ποταμού, αναρρίχηση, παιχνίδια προσανατολισμού, τοξοβολία, κτλ) στην Παναγίτσα Ημαθίας μέσα από πρόγραμμα που υλοποιήθηκε σε συνεργασία με εταιρεία παροχής σχετικών υπηρεσιών.
- **Γνωριμία με τη φωτογράφιση και βιντεοσκόπηση :** οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα φωτογράφισης και βιντεοσκόπησης και στη συνέχεια να

Φωτογραφία 2 : Δραστηριότητες στη φύση (κανό)



χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά την πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων του προγράμματος.

- **Δημιουργία DVD και φυλλαδίου (τρίπτυχου) :** οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν ειδικό λογισμικό για τη δημιουργία ενός DVD με τις δραστηριότητες του προγράμματος και τη δημιουργία ενός φυλλαδίου με θέμα τη γνωριμία με τα σπορ κοντά στη φύση.

Φωτογραφία 3 : Μαθήματα τοξοβολίας



5. ΔΡΑΣΕΙΣ- ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Γνωριμία με το βουνό και δραστηριότητες σε αυτό (ορειβασία, μελέτη της χλωρίδας, παρατήρηση πουλιών, σκι)

Φωτογραφία 4: Δραστηριότητες στη φύση (σκι)



- Γνωριμία με τα παράκτια οικοσυστήματα και υδροτόπους της περιοχής που κατοικούν και δραστηριότητες σε αυτά (επίσκεψη στα δέλτα των ποταμών, ράφτινγκ, παραλίμνια δάση, ιστιοπλοΐα, κανό, flying fox, κτλ)

Φωτογραφία 5 : Αναρρίχηση σε τεχνητή πίστα



- Επίσκεψη σε φάρμα αγροτουρισμού και δραστηριότητες σε αυτήν (αγροτουριστικές καλλιέργειες, εκτροφή οικόσιτων ζώων, γνωριμία με την ιπασία, ποδήλατο και βουνό, κτλ)

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Το πρόγραμμα αξιολογήθηκε σύμφωνα με το μοντέλο Kirkpatrick (Kirkpatrick, 1994). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η αξιολόγηση πρέπει πάντα να αρχίζει με το επίπεδο 1, και έπειτα, αν ο χρόνος και ο προϋπολογισμός το επιτρέπουν, πρέπει να κινηθεί διαδοχικά μέσω των επιπέδων 2, 3 και 4. Οι πληροφορίες του προηγούμενου επιπέδου χρησιμεύουν σαν βάση για την αξιολόγηση στο επόμενο επίπεδο.

Το επίπεδο 1 μελετά τις «Αντιδράσεις» (Reactions), το επίπεδο 2, τη «Μάθηση» (Learning), το επίπεδο 3, τη «Συμπεριφορά ή Μεταφορά» (Transfer) και το επίπεδο 4, τα «Αποτελέσματα ή Αντίκτυπος» (Results).

Σε πρώτο επίπεδο αξιολογήθηκαν οι αντιδράσεις των μαθητών για το πώς τους φάνηκε το πρόγραμμα, δηλαδή αν τους άρεσε, αν πέρασαν καλά, αν ήταν όπως το περίμεναν. Χρήσιμα συμπεράσματα προέκυψαν και για τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς, καθώς σε αυτό το επίπεδο αξιολογήθηκαν και στοιχεία, όπως το αν και σε ποιο βαθμό επετεύχθησαν οι αρχικοί στόχοι που τέθηκαν, αν και σε ποιο βαθμό συμμετείχαν οι μαθητές, σε ποια σημεία το πρόγραμμα παρουσίασε δυσκολίες κτλ.

Στο δεύτερο επίπεδο αξιολόγησης, έγινε προσπάθεια να αξιολογηθούν οι γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές από το πρόγραμμα, κι αυτό επετεύχθη με σχετικά ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους μαθητές πριν και μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Τα ερωτηματολόγια αυτά αποτέλεσαν εργαλείο διερεύνησης της προϋπάρχουσας γνώσης και της επίδρασης του προγράμματος στις γνώσεις, στάσεις και διαθέσεις των μαθητών. Η μέτρηση της μάθησης που πραγματοποιείται σε ένα πρόγραμμα, στο επίπεδο αυτό, είναι σημαντική προκειμένου να επικυρωθούν οι στόχοι μάθησης.

Σε τρίτο επίπεδο αξιολογείται το εάν έγινε μεταφορά και αλλαγή στάσεων και συμπεριφοράς των μαθητών εξαιτίας του προγράμματος, δηλαδή, αν ο μαθητής χρησιμοποιεί στο καθημερινό περιβάλλον του τις πρόσφατα αποκτηθείσες δεξιότητες, γνώσεις και εμπειρίες. Αυτού του είδους η αξιολόγηση έπρεπε να γίνει την επόμενη χρονιά, καθώς σύμφωνα πάντα με το μοντέλο Kirkpatrick, πρέπει να περάσει ένα χρονικό διάστημα, γι αυτό το επίπεδο αξιολόγησης. Για πολλούς εκπαιδευτές, αυτό το επίπεδο αντιπροσωπεύει την πιο αληθινή αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας ενός προγράμματος.

Στο τέταρτο επίπεδο η αξιολόγηση συνδέεται με οικονομικούς όρους, κάτι που θεωρήθηκε εκτός των στόχων του προγράμματος.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Με την ολοκλήρωση του προγράμματος,

- Πραγματοποιήθηκε ημερίδα στην οποία παρουσιάστηκαν οι δραστηριότητες και οι εργασίες του προγράμματος.
- Διανεμήθηκε το CD-ROM του προγράμματος σε σχολεία και φορείς.
- Έγινε εκτύπωση φυλλαδίου (τρίπτυχου) για παρουσίαση των σπορ κοντά στη φύση το οποίο διανεμήθηκε σε μαθητές, στη σχολική κοινότητα και σε φορείς.
- Τα παιδιά μελέτησαν και γνώρισαν τρόπους αξιοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη.
- Αιτιολόγησαν και στήριξαν τις απόψεις τους με επιχειρήματα, χρησιμοποίησαν την προσωπική τους εμπειρία και γνώση κατά την εφαρμογή του προγράμματος.
- Ανέπτυξαν και άσκησαν δεξιότητες όπως της παρατήρησης, της ταξινόμησης των στοιχείων, της ανάλυσης, της σύνθεσης, της αναζήτησης στοιχείων.
- Χρησιμοποίησαν πολλές πηγές πληροφόρησης για την εύρεση πληροφοριών και την εξαγωγή συμπερασμάτων.
- Ανέπτυξαν ενδιαφέρον και διάθεση για προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος.
- Αξιοποίησαν και ανέδειξαν ταλέντα και δεξιότητες, που στα άλλα μαθήματα δεν είχε δοθεί η δυνατότητα να φανούν, όπως π.χ. ζωγραφική, φωτογραφία, βιντεοσκόπηση, συγγραφή κειμένου και γενικότερα δόθηκε διέξοδος στη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Brundtland Report, (1987), *Our common future*, Oxford University Press, Oxford.
2. Cornell J. (1994) *Ας μοιραστούμε τη φύση με τα παιδιά*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
3. Cornell J. (2001) *Ας ακούσουμε τη φύση*, Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
4. Frey K., (1986), *Η μέθοδος project. Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
5. Katz L.G., Chard S.C., (1998), *Engaging Children's Minds: The Project approach*, Ablex Publishing Corporation, New Jersey.
6. Kirkpatrick D. (1994). *Evaluating Training Programs*, CA:Berrett-Koehler Publishers, Inc., San Francisco.
7. Sterling S., Cooper G., (1992), *In Touch: Environmental Education for Europe*, WWFU.K.
8. The Belgrade Charter, (1977), *A Global Framework for Environmental Education*, Unesco, Paris.
9. Unesco – UNEP, (1983), *International Environmental Education Programme*, Environmental Education Series No 8.
10. Αθανασάκης Α. (1996), *Οικοπεριβαλλοντική Παιδαγωγική*, Εκδόσεις Χρήστος Ε. Δαρδάνος, Αθήνα.
11. Βουγιούκας Α. (1986) *Δοκίμια εκπαιδευτικού προβληματισμού*, εκδ. ΦΕΛΕΚΗΣ, Αθήνα.
12. Γεωργόπουλος Α. & Τσαλίκη Ε. (1998), *Περιβαλλοντική εκπαίδευση*, GUTENBERG, Αθήνα.
13. Παπαδημητρίου Β. (1998) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο*, Αθήνα: Τυπωθήτω
14. Τερζάκης, Δ. (2006), Αθλητικός τουρισμός, μια νέα έννοια- πρόκληση. Ανασύρθηκε στις 20 Αυγούστου 2006 από http://www.e-telescope.gr/gr/cat07/art07_021015.htm
15. Φλογαίτη Ε. (1993) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, επανέκδοση Αθήνα 1998: Ελληνικά Γράμματα.
16. Χρυσά φίδης Κ., (1994), *Βιωματική – επικοινωνιακή διδασκαλία : η μέθοδος project*, GUTENBERG, Αθήνα.
17. Οικολογικός τουρισμός (2006). Ανασύρθηκε στις 20 Αυγούστου 2006 από <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=826&langID=1>